

Een ander licht

in de serie 'Onze leermeesters': K.H. Miskotte

viering van 18 september 2011

K.H. Miskotte – bruggenbouwer

De hervormde theoloog Kornelis Heiko Miskotte leefde van 1894-1976. Hij was dominee in Kortgene, Noord-Beveland, Meppel, Haarlem en Amsterdam en kerkelijk hoogleraar in Leiden tot 1959.

Hij schreef een immens oeuvre bij elkaar, moeilijke boeken soms, maar in wezen maakte Miskotte altijd twee bewegingen. Hij liet zich inspireren door de cultuur: film, letteren, klassieke muziek, maar ook de volkscultuur: voetballen, spel, populaire liederen, om zo op het spoor te komen van het moderne levensgevoel en messiaanse sprankelingen daarin te ontdekken. En anderzijds leefde hij in de uitleg van de aloude teksten, verkondiging, prediking, het kerklied, het gebed – in de kerk van alle eeuwen die mensen tot aan de einden der aarde wil bereiken. Zijn spiritualiteit – het Miskotte-woord is eigenlijk 'bevinding' – liet zich niet inperken door grenzen van disciplines, kerkmuren, leerstellige schuttingen of politieke zuildwang.

Hij was orthodox, maar nooit fundamentalistisch in zijn theologie, maar hij was ook een rode dominee, politiek een linkse sociaaldemocraat en vrijzinnig en origineel in het vinden van dwarsverbindingen en het bewandelen van ongebaande paden. Hij schreef verzetsgeschriften in de oorlog, belangrijke teksten over het Jodendom, het oude testament en de fascistische ideologie, meditaties over Ruth, Job en de Openbaring van Johannes, maar ook over Henriëtte Roland Holst, Franz Kafka en tal van andere schrijvers, dichters, componisten en schilders.

Hij heeft nooit een school gesticht – daarvoor was hij te veelzijdig en zijn denken mist de massiviteit die stichters van een school vaak eigen is. Maar velen zijn in Nederland schatplichtig aan zijn denken. We proberen vandaag in een detail te vangen hoe deze theoloog ons kan bezielen.

'Dat ik weer kan zien'

Markus 10, 46-52

46 Ze kwamen in Jericho. Toen hij met zijn leerlingen en gevolgd door een grote menigte weer uit Jericho vertrok, zat daar een blinde bedelaar langs de weg, een zekere Bartimeüs, de zoon van Timeüs. 47 Toen hij hoorde dat Jezus uit Nazaret voorbijkwam, begon hij te schreeuwen: 'Zoon van David, Jezus, heb medelijden met mij!' 48 De omstanders snauwden hem toe dat hij zijn mond moest houden, maar hij schreeuwde des te harder: 'Zoon van David, heb medelijden met mij!' 49 Jezus bleef staan en zei: 'Roep hem.' Ze riepen de blinde en zeiden tegen hem: 'Houd moed, sta op, hij roept u.' 50 Hij gooide zijn mantel af, sprong op en ging naar Jezus. 51 Jezus vroeg hem: 'Wat wilt u dat ik voor u doe?' De blinde antwoordde: 'Rabboeni, dat ik weer kan zien.' 52 Jezus zei tegen hem: 'Ga heen, uw geloof heeft u gered.' En meteen kon hij zien en hij volgde hem op zijn weg.

We zien de slotscène van City Lights, een stomme, maar o zo sprekende film van Charles Chaplin uit 1931. De zwerver, gespeeld door Chaplin, helpt de hele film lang een jong blind meisje, wordt verliefd op haar en samen slepen ze zich door het lastige leven op straat, gelukszoekers onder elkaar. Beroemd is een scène waarin de zwerver zich voor een paar grijpstuivers plat laat slaan in de boksring, maar ook zijn tegenstander tot wanhoop drijft met doldwaze capriolen. Het blinde meisje en de andere gelukszoeker worden op het eind van de film van elkaar gescheiden en de zwerver wordt opgepakt wegens landloperij. Na een flinke tijd in de gevangenis komt hij vrij en zwerft in haveloze kleren en totaal berooid over straat. Het meisje is inmiddels genezen van haar blindheid en werkt in een bloemenwinkel. Ze zoekt steeds naar haar vriend en weldoener van vroeger, die ze alleen maar kent van aanraken en van zijn stem. Er komt op een dag een

chique heer binnen, een knappe man ook en ze kijkt verwachtingsvol, maar hij is het niet, hoort ze. Dan loopt de zwerver Chaplin langs. Hij wordt gepest door krantenjongens. Hij ziet zijn geliefde achter de etalageruit en staat stil, als door de bliksem getroffen en met ontferming bewogen.

[Klik voor het filmfragment](#)

Jezus van Nazareth gaat voorbij

'You?' Ja, knikt hij – ik was het en ik ben het. 'And you can see now?', vraagt hij – is het wonder geschied? 'Yes, I can see now.' – Ik kan zien en nu begrijp ik wie je bent. Ze kan nu zien, maar het is de aanraking die haar laat inzien.

Miskotte ziet de film in de bioscoop in Haarlem en schrijft op 9 mei 1931 het volgende in zijn dagboek:

'Chaplin in City Lights. Een kind is verdwaald in een stenen labyrint, een volwassen zwerver zoekt de plaats in het leven, de plaats die hij al zo vaak opgegeven had, een wijsgeer weent zijn spot in dwarse gebaren uit – en weer het kind, aan de grens van het angelieke zijn (het engelachtige), lacht het verleden uit, de toekomst tegen. En het is één mens: kind en zwerver, wijsgeer en engel – maar al de anderen, de ledepoppen en de managers, de frivolen en de misbruikten, worden – wonderlijk – door zijn tegenwoordigheid een weinig mens, voluit bij ogenblikken. Zij worden niet beter, hoger, fijner, maar ze zijn niet meer misdracht of slachtoffer, ze worden 'opgewekt' (en ze staan òp) tot het meeleven met die ene. Het slot is gróót: hoe het blinde meisje, nu ziende, zonder kentekenen, zonder ander medium dan het ogenlicht van die ander, haar weldoener herkent, maar ook daarom tot de herkenning slechts moeizaam doordringt, omdat die ander helaas zo'n zielig type is. Dankbaar te moeten zijn aan een zielig iemand, het blijkt haar een offer, en dáárin groeit de zieligheid van de zielige tot in het kolossale, tot in de kosmische eenzaamheid, hij zou God moeten zijn, de vernederde God, om het te dragen. Er is allerwegen in dit werk een mompelen: "Jezus van Nazareth gaat voorbij".'

Een ander licht

De beelden uit de film en het evangelieverhaal horen bij de traditie van de verbeelding van Jezus – waar hij kwam veranderden de mensen. Alleen al zijn aanwezigheid was in staat mensen te transformeren, blinden te laten zien, verlamden te laten lopen, doven te laten horen. Soms volstond een aanraking van zijn kleren. Waar hij liep, gingen mensen weer staan, weer zien, weer horen. In oude Christuslegenden, maar ook in moderne speelfilms komt dit thema terug. Er zijn schilderijen waarop te zien is dat waar Christus loopt midden in de winter de bloemen uit de grond schieten en de bomen blad krijgen.

Dát ziet Miskotte in de film van Chaplin – waar de haveloze zwerver én zijn dubbelgestalte, het hulpbehoevende meisje, komen, komen mensen uit hun pantser, ontbotten ze, worden ze meer mens. Het is zijn zieligheid, het is zijn volstrekte weerloosheid die mensen doet ontdooien en veranderen. 'Jezus van Nazareth gaat voorbij', concludeert de theoloog Miskotte bij het zien van deze beelden. Hem aanraken is hem herkennen – to know him is to love him. En je kunt niet anders meer dan hem volgen. Zij samen – helper, de nu zwakke, en geholpene, de nu sterke – vormen de messiaanse toekomst.

Ik vind dat een prachtig beeld.

Voor mij is Miskotte ook zo iemand die je anders leert kijken, die iets in een ander licht zet – een scherpe waarnemer van de cultuur om hem heen, van de tijd waarin hij leeft.

De dominee Miskotte had een stevige theologische, dogmatische protestantse basis waar hij altijd weer op kon terugvallen en waarheen hij ook altijd terugkeerde. Maar was zijn theologie vast, zijn geloof was wankel, aangevochten, nu eens innig en zelfs bevindelijk, dan weer vervreemd en tot heidendom geneigd,

zoals hij het zelf zou noemen.

Nu eens lééfde hij met de God van Israel en met Jezus van Nazareth, dan weer zocht hij liever de natuur en het ruisen van het bloed. Maar bij grote aanvechting keek hij om zich heen, zag, luisterde, rook – en kon alles wat hij met zijn zintuigen ervoer zien in het licht van de Bijbelse verkondiging. Zo kreeg wat hij ervoer betekenis en contouren. Vanuit zijn traditie zag hij scherper wat hij wilde zien en kon hij wat hij zag duiden. Maar wát hij zag wierp ook weer een nieuw licht op die traditie, die immers altijd in beweging is en zich vernieuwt.

‘Wat wil je?’ vraagt Jezus aan Bartiméus: ‘Dat ik weer kan zien’ luidt het logische antwoord. ‘You!’ zegt het meisje. ‘You can see now?’ vraagt de zwerver. ‘Yes, I can see now!’ zegt het meisje dat eerst blind was. En behalve dat ze ziet, begrijpt ze ook. De aanraking is voldoende. En zij zal hem volgen, zo wordt gesuggereerd.

In dezelfde zin ben ik van deze theoloog graag een volgeling, zonder dat hij mijn goeroe is. Want je staat niet in een traditie, je beweegt je in een traditie en alleen in de ontmoeting met het nieuwe krijgt het oude zin en betekenis.

Daarom lezen wij in de gemeente oude teksten als nieuw, zingen wij oude liederen als nieuw, beleven we oude rituelen en gebaren als nieuw, en brengen er onze eigen bezieling in binnen. Zo gaan die woorden, klanken, rituelen en gebaren leven en worden ze ons heilig.

Waar traditie en toekomst elkaar aanraken in ons.

Zegen

God reist mee met zijn volk, reist mee op onze levensweg. Hij staat aan onze wieg, zij is de erezast op de toppen van ons bestaan, vangt ons op als we diep vallen, zal er zijn wanneer onze reis ten einde is gekomen. Hij was er voor hen die ons zijn voorgegaan. Zij zal er zijn voor hen die na ons zullen komen. Gaat dan allen heen in vrede met de zegen van God, in de woorden van Sint Patrick, een zegen voor pelgrims onderweg.

De Heer zij voor u om u de juiste weg te wijzen.

De Heer zij achter u om u in de armen te sluiten en om u te beschermen tegen gevaar.

De Heer zij onder u om u op te vangen wanneer u dreigt te vallen.

De Heer zij in u, om u te troosten als u verdriet hebt.

De Heer zij om u heen als een beschermende muur, wanneer anderen over u heen vallen.

De Heer zij boven u om u te zegenen.

Zo zegene u God, vandaag, morgen en in eeuwigheid.

Amen